

СЛИВКА Лариса – доктор педагогічних наук, професор кафедри початкової освіти, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1865-6326>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/4389357/larysa-slyvka/>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.10>

Бібліографічний опис статті: Сливка, Л. (2024). Закордонний досвід реалізації програм профілактики шкідливих звичок серед дітей та юнацтва. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*, 18(50), 73–80, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.10>

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМ ПРОФІЛАКТИКИ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК СЕРЕД ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

Анотація. У статті висвітлено окремі аспекти накопиченого досить великого досвіду використання різноманітних соціальних і соціально-психологічних підходів до розв'язання проблем, пов'язаних із профілактикою шкідливих звичок серед дітей та юнацтва. Актуалізовано думку про низьку ефективність дотримання принципу «боротьби і викорінення» у реалізації відповідної педагогічної роботи, тому у країнах Західної Європи орієнтуються переважно на принцип «зменшення шкоди» («*harm reduction*»), який передбачає розроблення багатоплощинної і багатовекторної системи превентивних заходів.

Анонсовано документ під назвою «Європейські стандарти якості у сфері профілактики вживання наркотиків» (*European Drug Prevention Quality Standards*), у якому виражено європейські підходи до проведення високоякісної профілактики вживання психоактивних речовин. Зазначено, що «Європейські стандарти» зосереджені на тому, як планувати, обирати й впроваджувати профілактичні інтервенції, забезпечуючи якість цієї соціально-педагогічної праці. Згадано і про Міжнародні стандарти у сфері профілактики вживання наркотиків, в яких узагальнено результати наукових досліджень у сфері профілактики та визначено ключові характеристики доказово обґрунтованих інтервенцій і політик, які довели, що вони сприяють зменшенню статистики щодо вживання дітьми та юнацтвом психоактивних речовин.

Таблично представлено перешкоди й переваги впровадження доказово обґрунтованих профілактичних інтервенцій. Актуалізовано назви декількох реєстрів, у яких зібрані доказово обґрунтовані інтервенції у сфері профілактики вживання психоактивних речовин. Зазначено, що з-посеред найкращих загальних методів збору даних про вживання психоактивних речовин учнями вважають опитування учнів у шкільному середовищі.

Наведено приклади доцільних програм доказово обґрунтованих профілактичних інтервенцій, як-от: проєкт «Норсленд»; проєкт «Космонавт»; проєкт «Підвісна дорога»; проєкт «Звільни свою свідомість»; Сіетлський проєкт соціального розвитку; Навчання й тренінг підлітків для уникнення вживання стероїдів: програма ATLAS; Анонімні Алкоголіки; Alateen, Al-Anon; «Другий/третій буквар, або програма семи кроків»; «Дякую, Ні»; «Перш, ніж спробуєш»; «Подивися інакше»; програма Домашніх Детективів; «Фантастичні можливості» та ін.

Ключові слова: профілактика шкідливих звичок, профілактичні програми, профілактичні інтервенції, діти і юнацтво, закордонний досвід.

SLYVKA Larysa – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Primary Education Department, Vasyl Stefanyuk Precarpathian National University, Shevchenko str., 57, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1865-6326>

ResearcherID: <https://publons.com/researcher/4389357/larysa-slyvka/>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.10>

To cite this article: Slyvka, L. (2024). Zakordunny dosvid realizatsii program profilaktyki shkidlyvykh zvyчок sered ditey ta yunatstva [Abroad experience of implementing programs for the prevention of harmful habits among children and youth]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, 18(50), 73–80, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.18/50.10>

ABROAD EXPERIENCE OF IMPLEMENTING PROGRAMS FOR THE PREVENTION OF HARMFUL HABITS AMONG CHILDREN AND YOUTH

Summary. *The article highlights certain aspects of the accumulated rather large experience of using various social and socio-psychological approaches to solving problems, related to the use of alcohol, drugs and smoking.*

The opinion that the principle of «harm reduction» prevails in the countries of Western Europe has been updated, which, in contrast to the principle of «struggle and eradication» (its unrealism has been proven), involves the development of a multi-level and multi-vector system of preventive measures.

A document titled «European Drug Prevention Quality Standards» is announced. It highlights European approaches to high-quality substance abuse prevention. It is noted that «European standards» are focused on how to plan, choose and implement preventive interventions, ensuring the quality of this socio-pedagogical work. International standards in the field of drug prevention are also mentioned, which summarize the results of scientific research in the field of prevention and identified key characteristics of evidence-based interventions and policies that have been shown to reduce substance use statistics.

In the tables presents the obstacles and benefits of implementing evidence-based preventive interventions. Examples of several registries that collect evidence-based interventions in the field of prevention of the use of psychoactive substances are given.

It is noted that the best general method of collecting data on the use of psychoactive substances by students is considered to be surveys of students in the school environment.

Examples of appropriate programs of evidence-based preventive interventions are given, such as: «Northland» project; «Cosmonaut» project; «Suspended road» project; project «Free your consciousness»; Seattle Social Development Project; Education and training of adolescents to avoid steroid use: the ATLAS program; Alcoholics Anonymous; Alateen, Al-Anon; «Second/Third Primer, or Seven Step Program»; «Thank you, No»; «Before you try»; «Look differently»; the Home Detectives program; «Fantastic opportunities» and others.

Key words: *prevention of bad habits, preventive programs, preventive interventions, children and youth, foreign experience.*

Вступ. Кризові явища у багатьох сферах життя українського суспільства значною мірою позначаються на здоров'ї молодого покоління. Природно, що від нестабільності суспільства потерпають насамперед найменше захищені групи населення, серед них – діти та юнацтво. Сучасне розмаїття психоактивних речовин створює багато спокус для означеної вікової категорії населення України, за статистикою, дедалі «молодшає» вік осіб, які ведуть нездоровий спосіб життя.

На цьому тлі актуальність потреби вдосконалення просвітницько-виховної роботи в школах щодо профілактики вживання дітьми та юнацтвом алкоголю і наркотиків, тютюнопаління є безсумнівною. Разом з тим, означена діяльність ще не стала системним і комплексним педагогічним явищем в закладах загальної середньої освіти української держави.

Аналіз останніх досліджень. Проблема профілактики вживання психоактивних речовин дітьми та юнацтвом знайшли відображення у творчості П. Гусак, Р. Козубовського, Т. Мартинюк, В. Оржеховської, Л. Павлюк,

Н. Поліщук, В. Приходько, Л. Рондяк, І. Сидорук, І. Шеремет та ін. У працях українських вчених надбуємо й репрезентацію історичного контексту освітньо-профілактичної діяльності на українських землях (Г. Білавич, І. Зубрицький, М. Лук'янченко, Б. Савчук та ін.). Разом з тим, закордонний поступ відповідної педагогічної праці ще не став предметом системного вивчення вітчизняними науковцями.

Мета статті – на основі аналізу праць зарубіжних вчених репрезентувати досвід реалізації програм профілактики шкідливих звичок серед дітей та юнацтва у зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. У країнах близького і далекого зарубіжжя накопичено досить великий досвід використання різноманітних соціальних і соціально-психологічних підходів до вирішення проблем, пов'язаних із вживанням дітьми та юнацтвом алкоголю, наркотиків і тютюнокуріння. Останніми роками у країнах Західної Європи визнається принцип «зменшення шкоди» («harm reduction»), який, на відміну від принципу «боротьби і викорінювання» (доведено його нереалістичність),

передбачає розроблення багатоплощинної системи профілактичних заходів.

Дослідники наголошують на тому, що відбувся значний прогрес у розробці науково обґрунтованих профілактичних інтервенцій. Незважаючи на це, багато викликів залишаються без відповіді, і у низці країн спостерігається використання профілактичних практик, щодо яких немає достатніх доказів їхньої ефективності під час використання в середовищі школи.

2011 р. з'явилися «Європейські стандарти якості у сфері профілактики вживання наркотиків» (англ. *European Drug Prevention Quality Standards*; скороч. EDPQS), у яких у виразно європейські підходи для проведення високоякісної профілактики вживання психоактивних речовин (далі – ПАР). «Європейські стандарти» зосереджені на тому, як планувати, обирати й впроваджувати профілактичні інтервенції, забезпечуючи їхню якість. 2013 р. побачили світ Міжнародні стандарти у сфері профілактики вживання наркотиків. Цей документ, розроблений UNODC¹ та ВООЗ у співпраці з науковцями і спеціалістами у сфері профілактики з різних країн світу, узагальнює результати наукових досліджень у сфері профілактики й визначає ключові характеристики доказово обґрунтованих інтервенцій та політик, які довели, що вони сприяють зменшенню вживання дітьми та юнацтвом ПАР (Європейська навчальна програма, 2019, с. 41). Міжнародні стандарти у сфері профілактики вживання наркотиків надають можливість особам, які ухвалюють рішення та впливають на громадську думку, і дослідникам у цій сфері планувати ефективні програми з профілактики.

Крім іншого, у двох Стандартах ідеться про те, що особи на різних етапах розвитку (вік немовляти, раннє дитинство, середній дитячий вік, підлітковий вік, старший підлітковий вік, дорослий вік) мають різні потреби й «реагують» на різні види стратегій навчання (Ginsburg, 1982). Так, для дітей 6–10 років (середній дитячий вік) стратегії профілактики вживання ПАР повинні бути відносно елементарними і зосереджуватися на донесенні простих, чітких інструкцій, до прикладу: «Лікарі дають вам ліки, коли ви хворієте, щоб зробити кращим стан вашого здоров'я; ліки можуть бути поганими для вас, якщо ви приймаєте їх без вказівки лікаря; давати ліки іншим може бути небезпечним, навіть якщо вони просять

про це». Позитивними результатами вирізняються інтервенції, зміст яких зосереджено на посиленні зв'язку в родині, наданні батькам або тим, хто доглядає за дитиною, навичок щодо виховання в теплій атмосфері, встановлення правил прийнятної поведінки, моніторингу вільного часу й дружніх взаємин, заохочення до відповідної віку дисципліни тощо. Щодо інтервенцій з розвитку особистісних та соціальних навичок для осіб віком 11–18 років (підлітковий вік), то їх необхідно спрямовувати на формування у дітей та юнацтва компетентностей щодо відмови від вживання ПАР і протидії впливу однолітків щодо їх вживання й подолання складних життєвих ситуацій у «здоровий спосіб», формування уявлень про наслідки вживання ПАР. Важливим є активне залучення у превентивну діяльність підготовлених вчителів або інших осіб, які б виконували функцію фасилітатора чи коуча.

Існує декілька реєстрів, у яких зібрані доказово обґрунтовані інтервенції у сфері профілактики вживання ПАР, а саме: для Європи: «Xchange» (Xchange), «Green List» (Grüne Liste) – для Німеччини, Іспанський реєстр (Prevención) і реєстр «Mentor UK» (Centre for Analysis) – для Великобританії; для США: Blueprints for Healthy Child Development (Providing a registry) і Preventing Drug Use among Children and Adolescents (Preventing Drug).

Перевага реалізації відповідних інтервенцій у школі полягає у тому, що останні можуть бути донесені до усіх без виключення учнів (універсальна популяція), а не лише до тих, які входять до групи високого ризику (селективна популяція), або до так званих уразливих осіб (індикативна популяція). До того ж, донесення інформації саме у школі відбувається, як правило, без стигматизації учасників – інтервенція не передбачає виявлення й потенційної ізоляції молодих людей, які вже почали вживати ПАР (Poulin & Dishion, 2001). Школа може впливати на те, як діти та юнацтво сприймають прийнятність чи неприйнятність різних видів позитивної і негативної поведінки. Відповідно, шкільні інтервенції можуть впливати на індивідуальну вразливість до ризиків, що стосуються специфічних форм поведінки, у тому числі пов'язаних із вживанням ПАР (Європейська навчальна програма, с. 81–82).

Надзвичайно корисними для планування і проведення профілактичних інтервенцій є розуміння масштабу вживання (статистика) ПАР учнями. Як правило, опис вживання ПАР учнями передбачає такі позиції: дані щодо

¹ UNODC – United Nations Office on Drugs and Crime (укр. Управління ООН з наркотиків та злочинності).

видів ПАР, які вживаються; частота вживання й спосіб вживання; джерела речовин, які вживаються; характеристики осіб, які вживають ПАР, включаючи гендер, вік, етнічну приналежність, район, у якому особа мешкає; речовина першого вживання. Опитування учнів у шкільному середовищі вважається найкращим загальним методом збору даних про вживання ПАР учнями. Попри те, що проведення опитувань учнів є недорогим і надає найкращу інформацію щодо поточних тенденцій вживання ПАР, розроблення, проведення і опрацювання таких опитувань є непростю справою. До того ж, такі дані дуже важко аналізувати і тлумачити. Відтак, школи можуть використовувати результатами опитувань, які проводилися іншими організаціями. У такому випадку особливо рекомендують «Європейські опитування» учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин – ESPAD, а також національні опитування щодо поведінки дітей шкільного віку.

Багато профілактичних інтервенцій показують позитивні результати одразу після завершення, однак, є й такі, які показують позитивні результати після проходження довших періодів часу, до прикладу, через рік. Вважають, що краще обирати інтервенції, які продемонстрували довготерміновий вплив, однак, інтервенції з короткотерміновими ефектами можуть вважатися теж успішними, якщо їхнє проведення сприяє відтермінуванню першого вживання ПАР на ключових етапах розвитку особистості.

Важливим завданням школи є вибудовування системи профілактики засобами доказово обґрунтованих інтервенцій та політик із залученням декількох сторін і наявних ресурсів, як-от: співпраця з органами місцевого самоврядування, церковною парафією, центрами соціального захисту, поліцією, рухами самопомогі тощо (Problemy alkoholowe, 2014, s. 72). Загалом, ймовірність ефективності інтервенцій або стратегій, спрямованих на декілька сфер (окрема особа і однолітки; родина, школа і громада) та факторів ризику й захисту, є вищою.

Нижче наведено приклади доцільних у цьому контексті програм таких доказово обґрунтованих інтервенцій (Огляд профілактичних програм, 2008).

1. Проєкт «Норсленд» (англ. *Northland*) є універсальною превентивною програмою для осіб у віці 12–18 років, яка скерована на різні середовища (впроваджувалися

й оцінювалися у Хорватії). Проєкт передбачає формування в учнів навичок, які допоможуть їм ефективно комунікувати у випадку соціального тиску щодо вживання алкоголю. 3-посеред основних компонентів інтервенції – навчання навичок лідерства серед однолітків, позакласні заходи, присвячені проблемі лідерства молоді тощо. У реєстрі «Xchange» проєкт «Норсленд» було оцінено як «імовірно частково корисний». Це означає, що, попри наявність доказів ефективності у США, його впровадження необхідно здійснювати «обережно» і проводити якомога більше досліджень для розуміння того, чи програма може стати ефективною в європейських країнах.

2. Проєкт «Космонавт» (Німеччина, м. Дрезден) розроблено педагогами і соціологами в співробітництві з Молодіжним наркологічним консультаційним пунктом і Центром допомоги хворим на СНІД. Особливість проєкту полягає у тому, що, крім іншого, задіяні у проєкті діти і юнацтво працюють над пошуком відповіді на запитання: «Від чого мені добре? Що я сам можу зробити, щоб більше радіти життю і підвищити свій суспільний добробут?». У центрі проєкту – методична скриня у вигляді космічного корабля, за допомогою якого діти і юнацтво протягом триденного семінару можуть втілити свої мрії і бажання на видуманих ними планетах. У методичній скрині розміщено необхідні матеріали для дискусій, для створення середовища космосу, для організації різноманітних ігор та вправ. В атмосфері відвертості і розкутості учасники мають можливість усвідомити свій обов'язок самостійно приймати рішення щодо наркотичних речовин і бути відповідальним за власний вибір. Проєкт «Космонавт» розраховано на вікову групу учнів від 12 до 16 років. У ролі ведучого може бути сам вчитель.

3. Проєкт «Підвісна дорога» (Німеччина, м. Лейпциг) розроблено для профілактики наркоманії серед дітей та юнацтва. Він здійснюється в дитячих і молодіжних клубах і спрямований на тренування життєвих навичок. У межах проєкту пропонувано заняття на теми «Повнота чуттєвого сприйняття життя», «Загроза наркоманії і наркотики», «Насилля», «Здоровий спосіб життя і харчування» та ін. Із залученням елементів педагогіки, що ґрунтуються на особистому досвіді, інтерактивних, рухливих та рольових іграх, в індивідуальних та групових бесідах учасників навчають форм і стилів подолання життєвих проблем. На прохання вчителів, реалізатори проєкту можуть

приходить також до шкіл. Для тих дітей та юнацтва, які вживають наркотичні речовини, застосовують різні форми вторинних профілактичних заходів, до прикладу, бесіди про досвід наркотичного сп'яніння, про ризик, про знайомство із структурами, які надають допомогу, тощо.

4. Проект «Звільни свою свідомість» (Німеччина) орієнтований на тренування життєвих навичок. Його особливість – робота за моделлю «навчання в однолітків» (*peer education*)². Цей підхід базується на усвідомленні того факту, що стосунки у групі однолітків з часом набувають для підлітків великого значення і розвиваються в суттєвий фактор соціалізації. Мета полягає в передачі виховних функцій до рук підлітків, які є набагато «ближчими» до розуміння специфічного повсякденного світу своєї вікової групи. Таким чином, підлітки стають пропагандистами (мультиплікаторами), які у колі друзів можуть вести компетентні бесіди про наркотики і реалізувати різноманітні підходи до профілактики наркоманії. Ще однією особливістю цього проекту є участь у якості кураторів студентів психології й соціальної педагогіки, які реалізують «впливи» на проведення вільного часу учнів (створення театральних гуртків, випуск шкільних газет, організації і проведення тематичних днів, шкільних свят, оформлення виставок на тему профілактики наркоманії).

5. Сіетльський проект соціального розвитку (США) є універсальною шкільною виховною програмою для учнів 1–6 класів, яка спрямована на зменшення ризику вживання наркотиків серед дітей через посилення захисних факторів. Коли діти переходять із класу в клас, батьки залучаються зокрема до тренінгового курсу «Як допомогти вашій дитині встигати в школі», до програми тренінгу навичок ведення сімейних справ «Спілкуйтеся з ними, коли вони в гарному настрої» і до програми «Підготуємося до років без наркотиків».

6. Навчання й тренінг підлітків для уникнення вживання стероїдів – програма ATLAS (*Adolescents Training and Learning To Avoid Steroids*; США) є багатоплощинною універсальною програмою для хлопчиків-старшокласників, які займаються бодібідінгом. Розроблена для зниження факторів ризику вживання анаболічних стероїдів та інших препаратів і одночасної пропаганди здорового спортивного харчування й альтернативних

способів силових тренувань замість використання заборонених препаратів, що збільшують м'язову масу. Сім 45-хвилинних уроків у класі й сім циклів фізичних тренувань складаються з рольових ігор, змагань та освітніх ігор. Допоміжними засобами навчання є невеликі за розміром пакети з харчуванням, посібники з виконання вправ і робочі зошити із простими рекомендаціями. Батьки залучаються до виконання спільного з учнями домашнього завдання й до вивчення буклету «Сімейний посібник із правильного харчування спортсменів» (*The Adolescents Training*).

Нижче наводимо приклади найважливіших і популярних профілактичних програм, які використовуються в школах Республіки Польща (за: *Programy rekomendowane*)).

1. Групи взаємодопомоги для осіб, які мають проблеми з алкоголем: *Alateen*, *Al-Anon* (від англ. *Alcoholics Anonymous*), *Grupy DDA* (пол. *Doroste Dzieci Alkoholików* (*Дорослі Діти Алкоголіків*)) та ін. Вони розраховані на молодих людей (діти, юнацтво та молодь віком до 18 років), чії батьки або інша близька людина вживають алкоголь. Члени груп *DDA* збираються разом на зустрічах, щоб допомогти один одному розв'язати спільні для них проблеми, учасники підтримують один одного, діляться досвідом, дізнаються про алкоголізм як сімейну хворобу і зосереджуються на особистому розвитку, щоб зменшити вплив алкоголізму на власне життя. Особливість спільноти *Al-Anon* полягає у тому, що вона створена для молодшої категорії дітей алкоголіків – віком від 7 до 12 років.

2. Програма «Другий (третій) буквар, або програма семи кроків» розроблена Державним Агентством Розв'язання Алкогольних Проблем (*Trzeci elementarz*). Мета: профілактика залежностей з елементами тренінгу життєвих навичок для учнів 12–17 років (навички відмови; навички конструктивної поведінки в контактах з людьми). Включає серію з 8 занять для учнів і семінари для батьків та педагогічних рад. Заняття присвячені обговоренню семи кроків, а саме: «Пошук щастя»; «Хімічна пастка»; «Вживання та зловживання»; «Наркоманія – смертельна хвороба»; «Алкоголь і наші почуття»; «Мистецтво відмови»; «Здорове і гарне життя». Навчання за програмою є каскадним: підготовлені інструктори підбирають та навчають групу безпосередніх виконавців (психологів, педагогів, учителів), які проводять заняття з учнями та їхніми батьками.

² В Україні ця модель відома під назвою «рівний – рівному».

3. Програма «Ной» авторства К. Войцешка (пол. *Krzysztof Wojcieszek*). Її можна використовувати як вступ до довгострокових профілактичних заходів. Передбачає нетрадиційну формулу надання найважливішої інформації про природу залежності. Зміст програми має сильний «емоційний» вимір і спонукає до роздумів (Wojcieszek, 1999).

4. Програма «Дякую, Ні», розроблена групою науковців з Варшавського університету й Центру інформації про алкоголь і наркотики ADIC (пол. *Ośrodek Informacji o Alkoholu i Narkotykach ADIC*), передбачає формування в учнів знань про стимулятори, спрямована на пропаганду здорового способу життя і формування умінь робити раціональний вибір (Mieszalski & Morawski).

5. Програма «Перш, ніж спробуєш». Мета – розвиток психологічних навичок у підлітків, відсутність яких є однією з причин більшої схильності особи до залежності (Jakubowska & Sobolewska). Зміст програми насичено інформацією про алкоголь та інші речовини, що викликають залежність, і механізми розвитку залежності. Передбачено кілька тематичних блоків, як-от: прийняття раціональних виборів; зняття напруги; розв'язання конфліктів; формування моделей здорового способу життя.

6. Програма «Подивися інакше» уміщує сценарії групових виховно-профілактичних занять для учнів основної і старшої школи (*Spójrz inaczej*). Зміст програми пов'язаний з проблематикою залежності і важливими психологічними навичками, а саме: розпізнавання, вираження та прийняття власних почуттів і почуттів інших людей; формування самооцінки, уміння працювати в групі, здатності розв'язувати проблеми, відповідальності за власне здоров'я.

7. Програма «Як жити з людьми» – це австралійська профілактична програма, адаптована до польських умов А. Кобялкою (пол. *Andrzej Kobiałka*). Можна використовувати у роботі з учнями гімназій і шкіл надгімназійних. Мета – розвинути навички міжособистісного спілкування: спілкування з людьми, прийняття рішень, захист себе в ситуаціях тиску, подолання стресу, формування навичок відкритості та співпереживання (*Jak żyć z ludźmi*).

8. Програма Домашніх Детективів – це шкільна профілактична програма, яка реалізується серед учнів 10–12 років у співпраці з їхніми батьками і вчителями з метою запобігання й відстрочення початку вживання

учнями алкоголю (Programy Profilaktyczne). Проект є адаптацією американської програми «Slick Tracy Home Team», розробленої у межах проекту «Northland». Програма складається з двох частин – шкільної і домашньої. Учні у процесі реалізації програми отримують знання під час забави. Робота вдома виконується за зошитами з коміксами, в яких, крім іншого, є веселі історії, завдання для дітей та їх батьків, а також низка порад. Шкільна частина програми передбачає співпрацю вчителів і обраних учнями однолітків-лідерів. Під час занять учні розмовляють про теми коміксів і діляться досвідом роботи з батьками.

9. Однією з програм з найвищим рівнем рекомендації для старших класів базової школи є програма «Фантастичні можливості». Це адаптація американської програми «Amazing Alternatives», також розробленої у межах проекту «Northland» (Programy Profilaktyczne). Адресно програма стосується учнів 7–8 класів та їхніх батьків. Спрямована на відстрочення початку вживання здобувачами освіти алкоголю, формування у них низки соціальних навичок, насамперед пов'язаних з протидією негативному впливу однолітків і середовища, в якому вони перебувають і де їх можуть спонукати до вживання алкоголю. Щодо батьків, то програма «підтримує» їх виховну й профілактичну діяльність і заохочує до проведення з дітьми бесід про негативні наслідки вживання алкоголю та інших психоактивних речовин.

Висновки. У зарубіжних країнах накопичено досить великий досвід використання соціальних і соціально-психологічних підходів до розв'язання проблеми тютюнокуріння серед дітей та юнацтва і вживання останніми алкоголю й наркотиків. Альтернативним щодо ефективності результатів до принципу «боротьби і викорінення» у країнах Західної Європи вважають принцип «зменшення шкоди», в основу якого покладено багатоплощинну систему профілактичних заходів. Планування й алгоритми впровадження профілактичних інтервенцій з метою забезпечення якості цієї соціально-педагогічної праці уміщені в «Європейських стандартах якості у сфері профілактики вживання наркотиків», а ключові характеристики доказово обґрунтованих інтервенцій і політик, які довели, що вони сприяють зменшенню статистики щодо вживання психоактивних речовин, виражені в Міжнародних стандартах у сфері профілактики вживання наркотиків.

Анонсовані у статті реєстри доказово обґрунтованих інтервенцій у сфері профілактики вживання психоактивних речовин і конкретизовані програми є тими платформами й орієнтирами,

які необхідно ґрунтовно вивчати і доцільно використовувати їхній контент у відповідній соціально-педагогічній діяльності в українських закладах загальної середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Європейська навчальна програма з профілактики : довідник із науково обґрунтованої профілактики вживання психоактивних речовин для тих, хто ухвалює рішення, впливає на громадську думку та формує політику. Європейський моніторинговий центр з наркотиків та наркотичної залежності, 2019. 136 с.
2. Огляд профілактичних програм, впроваджуваних за кордоном. *Профілактика поширення наркозалежності серед молоді* : навчально-методичний посібник / під ред. В. В. Бурлаки. Київ : Герб, 2008. 224 с. URL: <http://www.psychiatry.ua/books/youth/paper4.htm>
3. Centre for Analysis of Youth Transitions (CAYT). *Mentor* : вебсайт. URL: <http://cayt.mentor-adepis.org/cayt-database/>
4. Ginsburg, I. (1982). Jean Piaget and Rudolf Steiner: stages of child development and implications for pedagogy. *Teachers College Record*. 84(2). pp. 327–337; UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) (2013). International standards on drug use prevention, UNODC. Vienna. URL: <http://www.unodc.org/unodc/en/prevention/prevention-standards.html>
5. Grüne Liste Prävention. URL : https://www.gruene-liste-praevention.de/communities-that-care/Media/Grue_Liste_Bewertungskriterien.pdf
6. Jak żyć z ludźmi : (umiejętności interpersonalne) : program profilaktyczny dla młodzieży : ćwiczenia grupowe. (1997) / MEN. Wyd. 2. Warszawa : Agencja Informacji Użytkowej. 196 s.
7. Jakubowska, B., Sobolewska, Z. & Pacewicz, A. (1994). Zanim spróbujesz: program profilaktyki uzależnień dla uczniów. Warszawa : Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych. 116 s.
8. Mieszalski, S., Morawski, J., Sobczyk, E. & Szymański, M. (2000). Dziękuję, Nie : program promocji zdrowia i profilaktyki uzależnień. Warszawa. 116 s.
9. Poulin, F. & Dishion, T. (2001). 3-year iatrogenic effects associated with aggregating high-risk adolescents in cognitive-behavioral preventive interventions. *Applied Developmental Science*. 5(4). pp. 214–224.
10. Prevención basada en la evidencia. URL: <http://prevencionbasadaenlaevidencia.net>
11. Preventing Drug Use among Children and Adolescents. *National Institute on Drug Abuse* : вебсайт. URL: https://www.drugabuse.gov/sites/default/files/preventingdruguse_2.pdf
12. Problemy alkoholowe młodzieży (2014). *Banach M., Kowalewski I. Alkoholizm wśród młodzieży. Kompendium wiedzy dla pedagogów i pracowników socjalnych*. Kraków : Wydawnictwo «Scriptum». S. 57–80.
13. Programy Profilaktyczne w Szkole. *Profilaktyki i Edukacji «Lider»* : вебсайт. URL: <https://elalider.pl/artykuly/programy-profilaktyczne-w-szkole>
14. Programy rekomendowane. URL: <https://programyrekomendowane.pl/>
15. Providing a registry of Experimentally Proven Programs. *Blueprints for healthy youth development* : вебсайт. URL: <https://www.blueprintsprograms.org>
16. Spójrz inaczej: program / A. Kołodziejczyk & inne. *Ośrodek Profilaktyki i Edukacji «Lider»* : вебсайт. URL: https://elalider.pl/artykuly/spojrz_inaczej_program
17. The Adolescents Training and Learning to Avoid Steroids (ATLAS) prevention program. Background and results of a model intervention. (1996) / Goldberg, L. & other. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*. 150(7). pp. 713–721. doi: 10.1001/archpedi.1996.02170320059010.
18. Trzeci elementarz, czyli program siedmiu kroków. URL: https://www.ore.edu.pl/images/files/pdf/Bank_programow_profilaktycznych/klasy/trzeci%20elementarz.pdf
19. Wojcieszek, K. (1999). Noe. Część I i II : Program profilaktyczny dla młodzieży szkół podstawowych i ponadpodstawowych. *Ośrodek Profilaktyki i Terapii Uzależnień* : вебсайт. URL: <https://www.profilaktyk.info/noe2.html>; URL: <https://www.profilaktyk.info/noe.html>
20. Xchange prevention registry. *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction* : вебсайт. URL: <http://www.emcdda.europa.eu/best-practice/xchange>

REFERENCES

1. Yevropeiska navchalna programma z profilaktyky: dovidnyk iz naukovo obgruntovanoyi profilaktyki vzhyvannya psychoaktyvnykh rechovyh dla tych, chto uchvaliuye rishennia, vplyvaye na gronadsku dumku vplyvaye ta formuje polityku [European curriculum on prevention: a guide to science-based prevention of the use of psychoactive substances for those, who make decisions, influence public opinion and shape policy]. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, 2019. 136 c. [in Ukrainian].
2. Oglad profilaktychnykh program, vprovadzhuvanых za kordonom [Overview of preventive programs implemented abroad]. *Prevention of the spread of drug addiction among young people* : educational and methodological manual. Kyiv : Gerb, 2008. 224 p. URL: <http://www.psychiatry.ua/books/youth/paper4.htm>. [in Ukrainian].

3. Centre for Analysis of Youth Transitions (CAYT). *Mentor* : вебсайт. URL: <http://cayt.mentor-adepis.org/cayt-database/>
4. Ginsburg, I. (1982). Jean Piaget and Rudolf Steiner: stages of child development and implications for pedagogy. *Teachers College Record*. 84(2). pp. 327–337; UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) (2013). International standards on drug use prevention, UNODC. Vienna. URL: <http://www.unodc.org/unodc/en/prevention/prevention-standards.html>
5. Grüne Liste Prävention [Green list prevention]. URL: https://www.gruene-liste-praevention.de/communities-that-care/Media/Grne_Liste_Bewertungskriterien.pdf. [in German].
6. Jak zhych z ludzmi : (umiejętnosci interpersonalne) : program profilaktyczny dla mlodziezhy : cvichenia grupove [«How to live with people»: (interpersonal skills): preventive program for young people: group exercises]. (1997). Warsaw : Agencja Informacji Uzhytkovej. 196 s. [in Polish].
7. Jakubovska, B., Sobolevska, Z. & Pacevich, A. (1994). Zanim sprubujesh: program profilaktyki uzalezhnien dla uchniuv [Before you try: an addiction prevention program for students]. Warsaw : Panstvova Agencja Rozvionzyvania Problemuv Alkoholovych. 116 s. [in Polish].
8. Mieshalski, S., Moravski, J., Sobchuk, E. & Shymanski, M. (2000). Dziekuje, Nie : program promocji zdrowia i profilaktyki uzalezhnien [Thank you, No: health promotion and addiction prevention program]. Warsaw. 116 s. [in Polish].
9. Poulin, F. & Dishion, T. (2001). 3-year iatrogenic effects associated with aggregating high-risk adolescents in cognitive-behavioral preventive interventions. *Applied Developmental Science*. 5(4). pp. 214–224.
10. Prevencion basada en la evidencia [Evidence-based prevention]. URL: <http://prevencionbasadaenlaevidencia.net>. [in Spanish].
11. Preventing Drug Use among Children and Adolescents. *National Institute on Drug Abuse* : вебсайт. URL: https://www.drugabuse.gov/sites/default/files/preventingdruguse_2.pdf
12. Problemy alkoholove mlodziezhy [Alcohol problems of young people] (2014). *Banach M., Kowalevski I. Alkoholizm wsrud mlodziezhy. Kompendium wiedzy dla pedagoguv i pracovnikov socjalnych*. Krakuv : Wydawnictwo «scriptum». S. 57–80. [in Polish].
13. Programy Profilaktyczne v Shkole [Preventive Programs at School]. *Profalaktyki i Edukacji «Lider»* : вебсайт. URL: <https://elalider.pl/artykuly/programy-profilaktyczne-w-szkole>. [in Polish].
14. Programy rekomendovane [Recommended programs]. URL: <https://programy.rekomendowane.pl/>. [in Polish].
15. Providing a registry of Experimentally Proven Programs. *Blueprints for healthy youth development* : вебсайт. URL: <https://www.blueprintsprograms.org>
16. Spójrz inaczej: program [Look another way: the program] / A. Kolodziejchuk & inne. *Osrodek Profalaktyki i Edukacji «Lider»* : вебсайт. URL: https://elalider.pl/artykuly/spojrz_inaczej_program. [in Polish].
17. The Adolescents Training and Learning to Avoid Steroids (ATLAS) prevention program. Background and results of a model intervention (1996) / Goldberg, L. & other. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*. 150(7). pp. 713–721. doi: 10.1001/archpedi.1996.02170320059010.
18. Tshechi elementazh, chyli program siedmiu krokuv [The third primer, or the seven-step program]. URL: https://www.ore.edu.pl/images/files/pdf/Bank_programow_profilaktycznych/klasy/trzeci%20elementarz.pdf. [in Polish].
19. Vojcieshek, K. (1999). Noe. Chenshch I i II : Program profilaktyczny dla mlodziezhy shkul podstawovych i ponadpodstavovych [Noah. Part I and II: Preventive program for youth from primary and secondary schools]. *Osrodek Profalaktyki i Terapii Uzalezhnien* : вебсайт. URL: <https://www.profilaktyk.info/noe2.html>; URL: <https://www.profilaktyk.info/noe.html>. [in Polish].
20. Xchange prevention registry. *European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction* : вебсайт. URL: <http://www.emcdda.europa.eu/best-practice/xchange>